

Flerpartimotion

Motion till riksdagen

2005/06:Ub10

JA

av Inger Davidson m.fl. (kd, m, fp, c)

med anledning av redog. 2005/06:RRS17 Riksrevisionens styrelses redogörelse angående statens insatser för lärarkompetens

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att förtydliga skollagens kompetenskrav.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vikten av akademisk fortbildning för lärare.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vikten av att stärka skolans kunskapsbas och att öka lärares möjligheter att bedriva forskning.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att lärarutbildningen skall bli mer specialiserad.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om kvalitetssäkring av lärarutbildningen.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att lärarutbildningen skall spegla behörighetskraven.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att förtydliga centrala begrepp i lärarutbildningen för att förbättra lärarutbildningens likvärdighet mellan olika lärosäten.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om tvärvetenskapliga studier.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att tydliggöra lärosätenas ansvar för samverkan med skolhuvudmännen.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om åtgärder för att motverka bristen på utbildade, behöriga lärare.

11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att låta Statens skolverk utveckla uppföljningen så att lärarkompetensen i skolan kan följas upp utifrån de krav som ställs i skollagen.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om Statens skolverks utbildningsinspektions uppdrag.
13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att låta Statens skolverk utvärdera kompetenssituationen i skolan och analysera orsakerna till aktuella problem.

2 Mer kunskap – en modern utbildningspolitik för Sverige

Vi vill ha en skola där alla känner sig trygga och respekterade och där varje elev får möjlighet att utvecklas till toppen av sin förmåga. Skolan ska präglas av mångfald och nytänkande och ge eleverna de nödvändiga förutsättningarna för att möta samhällets krav.

Vi vill höja ambitionerna för skolan och samtidigt ge skolan bättre förutsättningar än idag. Elevernas kunskaper skall stärkas och en likvärdig kvalitet i utbildningen för alla elever, oavsett bakgrund, skall uppnås. För grundskolans del innebär det att varje elev ska ges förutsättningar att nå kunskapsmålen i alla ämnen och att komma till sin rätt. För att nå dit krävs att skolans kunskapsuppdrag upprättas och att betydelsen av välutbildade, behöriga lärare uppvärderas.

Idag tar sig en av fyra elever inte genom grundskolan med de kunskaper som alla ska nå. En av fyra klarar inte gymnasieskolan inom fyra år, trots att all gymnasieutbildning är avsedd att ta tre år. De lärare och rektorer som lyckas i sitt uppdrag gör det inte tack vare, utan trots den skolpolitik som förs. Riksrevisionens granskning av statens insatser för att lärare har rätt utbildning (Rätt utbildning för undervisningen, RiR 2005:19) är viktiga för att öka förståelsen av de bakomliggande mekanismer som påverkar skolan och skolans resultat. Förslagen bör tas tillvara för att säkerställa en bättre kvalitet i skolan.

En rad utvärderingar av elevernas resultat visar att det så viktiga statliga kravet på en likvärdig skola för alla elever, oavsett kön, bakgrund eller bostadsort, inte klaras av. Tvärtom har skolors förmåga att kompensera för elevers skilda förutsättningar försämrats. Resultatet är att familjebakgrunden har fått växande betydelse för hur väl elever lyckas i skolan. Pojkar, oberoende av familjebakgrund, har fått det allt svårare att

klara kunskapsmålen. Sista året i grundskolan är det nära en av fem pojkar med svensk bakgrund som inte klarar godkänt i det nationella delprov som testar läsförståelsen.

Granskningens resultat ger stor anledning till oro. Enligt Riksrevisionen har regeringen inte gjort tillräckligt för att lärarna ska ha rätt utbildning. På bara tio år har andelen obehöriga lärare i grundskolan mer än fördubblats. I dag saknar en av fem lärare på grundskolan och en av fyra lärare på gymnasieskolan pedagogisk utbildning. I svenska, engelska och matematik har bara mellan sextio och sjuttio procent av lärarna både en lärarutbildning och en utbildning i ämnet de undervisar i. I vissa ämnen har endast fyra av tio lärare det. Även om det på individnivå finns väldigt duktiga personer som undervisar utan rätt utbildning, så är det som helhet så att kvaliteten riskeras av att allt fler lärare i grund- och gymnasieskolan saknar antingen pedagogisk utbildning eller utbildning i ämnet.

Forskningen visar att lärarnas kompetens är den viktigaste faktorn för goda kunskapsresultat. För att vi ska kunna öka kvalitetskraven på skolan krävs att de som verkar där ges bättre villkor än idag. Det alldeles avgörande kommer att vara skolans förmåga att dra till sig välutbildade, kunniga lärare. Att stärka skolan kräver att kvaliteten i lärarnas utbildning förbättras, och att skolans signalsystem premierar professionella, välutbildade lärare.

2.1 Förtydliga skollagens kompetenskrav

Riksrevisionen påpekar att skollagen är otydlig i sitt krav på att behöriga lärare ska anställas. Dessutom menar man att Skolverkets inspektioner inte tillräckligt uppmärksammat hur kommunerna och skolorna lyckas med lärarrekruteringen. Från revisionens sida påpekar man dessutom att bristerna i lärarutbildningen, med opreciserade krav på vad lärarna ska kunna, kan bidra till att skolan och kommunerna inte tar skollagens krav på allvar.

Trots att det enligt riksdagen är viktigt att lärare i skolan har en lärarutbildning som är inriktad mot den undervisning de bedriver, saknar var tredje lärare i svenska, engelska och matematik i grundskolans senare år en sådan lärarexamen. Var fjärde lärare på grund- och gymnasieskolan har ingen lärarexamen alls. Mer än hälften av dessa är anställda utan tidsbegränsning.

Det är för oss självklart att den som undervisar i skolan skall ha såväl lärarutbildning som utbildning i undervisningsämnet/-ämnena och en inriktning mot relevant skolform. Begreppet ”behörig” måste definieras tydligare i skollagen. Det är otillräckligt att tala

om lärarbehörighet enbart i betydelsen avklarad lärarutbildning. För behörighet skall läraren ha adekvat utbildning både för det ämne och för de skolår som undervisningen avser. Endast behöriga lärare skall kunna tillsvidareanställas. Om det inte finns en behörig lärare att tillgå får en obehörig visstidsanställas. Den som är obehörig skall genomföra sin undervisning under överinseende av en behörig lärare. Samma behörighetskrav skall gälla för såväl kommunala som fristående skolor.

På individnivå finns det naturligtvis många obehöriga lärare som gör ett bra arbete. Det är därför viktigt att deras kunskaper valideras och att de erbjuds vidareutbildning till behörighet. I längden är det dock förödande för rekryteringen till läraryrket, om allt fler med bristande utbildning får tillsvidareanställning. Kvaliteten i undervisningen hotas om inte staten ställer tydliga krav på en hög utbildningsnivå på dem som undervisar.

2.2 Staten måste ta ansvar för att öka lärares möjligheter till akademisk fortbildning

Staten har ett övergripande ansvar för den akademiska utbildningen och för skolans kvalitet. Riksrevisionen kritiserar hårt de otillräckliga insatserna från statens sida för att tillse att undervisningen i skolan bedrivs av lärare med rätt utbildning. Regeringen har att se till att det finns utbildade lärare med den kompetens som behövs för yrket. Eftersom staten ställer krav på lärarutbildning för behörighet är det, som Riksrevisionen uppmärksammar, också rimligt att denna svarar mot de krav och förväntningar som ställs på lärarna av staten. Så har dock inte skett. Den målstyrda skolan, som infördes i början av 1990-talet, ställer i praktiken stora krav inte bara på god pedagogisk förmåga utan även på ämnesdjup hos lärarna. Staten har trots detta nedvärderat vikten av utbildning i undervisningsämnet och av att verksamma lärare har tillgång till kontinuerlig fortbildning för att kunna fördjupa sina ämneskunskaper.

Fortbildning och kompetensutveckling nämns knappast i det statliga regelverket för grundskolan och gymnasieskolan. Det utrymme som där ges motsvarar fem dagar om året.

Den kvalificerade fortbildningen för lärare har länge varit starkt eftersatt. Det saknas pengar och drivkrafter för detta hos såväl lärare, rektorer som arbetsgivare. Vi vill understryka vikten av att lärare ska få utvecklas i sitt yrke. Ambitiösa lärare sköter mycket av fortbildningen på egen hand i dagsläget, men arbetsgivarens ansvar tas långt ifrån alltid. Arbetsgivare och arbetstagare har i centrala avtal sedan flera år tillbaka

kommit överens om ett utrymme motsvarande, i genomsnitt, ca tre veckors reglerad tid per lärare för kompetensutveckling. Denna tid måste fyllas med kvalificerat innehåll.

Mot bakgrund av de försämrade kunskapsresultaten och den minskade likvärdigheten är det av stor vikt att staten nu förmår ta sitt ansvar och tillse att lärarna ges faktiska möjligheter att fördjupa sina ämneskunskaper genom studier vid universitet och högskola. Det behövs därför en kraftfull statlig satsning som ökar lärares möjligheter till akademisk fortbildning. Det leder till att lärarna knyts närmare den akademiska forskningen inom sina sakområden, vilket förstärker lärarnas roll som kunskapsauktoriteter. Det bidrar också till att göra läraryrket mer attraktivt för personer som redan har en kvalificerad ämnesutbildning.

2.3 Förbättra lärarutbildningens kvalitet

Högskoleverket har i sin utvärdering konstaterat att lärarstudenter inte blir tillräckligt rustade för sin yrkesutövning. Kravnivåerna har ofta varit för låga på de lärargemensamma delarna av utbildningen. Högskoleverkets utvärdering visade också att det råder en brist på forskningsanknytning i lärarutbildningen.

Riksrevisionen har i sin granskning gjort iakttagelsen att rektorer finner det svårt att avgöra för vilken sorts undervisning en lärarstudent blivit utbildad. Riksrevisionen anser det också oklart hur begreppet lärare för tidigare respektive senare åldrar ska översättas till skolår.

Lärarutbildningen måste hålla hög akademisk kvalitet och förbereda studenterna för läraryrkets krav av idag. En lärarexamen ska vara ett kvitto på att studenten är anställningsbar i yrket. Det måste också till en starkt forskningsanknytning i lärarutbildningen.

Högskoleverket bör ges ett långsiktigt uppdrag att löpande utvärdera kvaliteten i lärarutbildningen, inklusive den verksamhetsförlagda delen. Lärosäten som inte klarar kvalitetskraven ska inte ges examinationsrätt. Dagens lärarutbildningar ska utsättas för konkurrens. Alla lärosäten som uppfyller kraven ska kunna examinera lärare.

2.4 Behovet av att stärka skolans kunskapsbas och lärarnas koppling till denna

När skolans huvuduppdrag är att alla elever ska nå kunskapsmålen behöver undervisningen ständigt utvecklas och förbättras, så att skolan på ett bättre sätt klarar den utmaning det innebär att undervisa elever med olika bakgrund och förutsättningar.

Det är signifikativt att det i stort sett inte finns några lektorer kvar i den svenska skolan. När skolans kunskapsuppdrag nedvärderats under lång tid anses det till sist inte heller så viktigt med välutbildade lärare. Lärarkets låga status bidrar också till att det inte är attraktivt för forskarutbildade att söka sig till skolan. Denna utveckling behöver vändas.

Lärare ges sällan tillfälle att bidra aktivt till att bygga upp skolans kunskapsbas och till att utveckla skolans verksamhet. Ett konkret exempel på vad det kan få för konsekvenser är att effektiva metoder för att t.ex. prognostisera och hjälpa barn med läs- och skrivsvårigheter inte alltid utnyttjas, helt enkelt för att den kunskap som byggts upp genom forskning inom olika discipliner inte når ut till skolans lärare, rektorer och beslutsfattare.

Vi vill öka lärares möjligheter att bedriva forskning. Det ger fördjupning och nya karriärvägar för lärare och bidrar till att forskningen bedrivs kring frågeställningar som är relevanta för skolans verksamhet. Lärare ska inte längre vara bortkopplade från utvecklingen av yrkets kunskapsbas.

I dag har enbart 130 av grundskolans lärare - motsvarande en promille – och 1,7 procent av gymnasielärarna har forskarutbildning. Avsaknaden av en koppling mellan lärarna och utvecklingen av yrkets kunskapsbas utgör en signifikant skillnad vid en jämförelse med till exempel vårdområdet. Forskande läkare och sjuksköterskor är en central och naturlig del i vårdens utveckling. Lärare måste på samma vis få möjlighet att utveckla den professionella kunskapsbasen.

När skolans uppdrag är att alla elever skall ges en likvärdig utbildning och förutsättningar att nå de nationella målen ställer det i praktiken krav på att undervisningen ständigt utvecklas och förbättras, så att skolan klarar den utmaning det innebär att undervisa elever med olika bakgrund och behov. För att skolan skall kunna klara detta åtagande måste de ges förutsättningar och resurser för det. Den målstyrda skolan behöver lektorerna och en förbättrad kunskapsbas. Den behöver lärare som har möjlighet att bedriva forskning eller på andra sätt aktivt bidrar till att bygga upp skolans kunskapsbas och utveckla undervisningen.

2.5 Förbättra lärarutbildningens likvärdighet mellan olika lärosäten

Lärarnas roll i skolan har förändrats och är i dag mer betydelsefull än kanske någonsin tidigare. I den målstyrda skolan ska läraren anpassa undervisningen så att varje elev ges förutsättningar att uppnå målen i alla ämnen. Att klara dessa uppgifter kräver såväl djup

i ämneskunskaper som god pedagogisk förmåga. Behovet av djupa ämneskunskaper ökar naturligtvis de senare åren i grundskolan och i gymnasieskolan.

I Högskoleverkets (HSV) granskning av lärarutbildningen konstateras, att det finns kvalitetsbrister. Såväl HSV:s utvärdering som Riksrevisionens granskning framhåller att centrala begrepp i utbildningen är oklara, på grund av otydligheter i propositionen och i examinationsordningen. I examinationsordningen ställs t.ex. krav på att minst 30 poäng tvärvetenskapliga kurser ska ges inom det allmänna utbildningsområdet. Vad som avses med ”tvärvetenskapliga” kurser framgår dock inte. Enligt Högskoleverkets utvärdering har detta krav därför tolkats på helt olika sätt vid olika lärosäten, eftersom tvärvetenskapliga kurser inte är ett vedertaget begrepp inom utbildningen. Ibland verkar det räcka med att det förekommer institutionssamarbete för att räkna en kurs som tvärvetenskaplig. Vid vissa lärosäten har kravet på ”tvärvetenskapliga” kurser trängt ut kurser som ska ge centrala yrkeskunskaper.

En likvärdig skola betyder inte att skolan eller dess lärare ska vara likformig. Vi oroas dock av att lärarutbildningen inte tycks säkerställa en grundläggande likvärdighet mellan lärosäten, inte minst vad gäller innehållet i det allmänna utbildningsområdet.

Svensk lärarutbildning måste under de närmaste åren reformeras och kvalitetssäkras både med hänsyn till de kvalitetsbrister som bl a Högskoleverket pekat på och med hänsyn till den s k Bolognaprocessen, som innebär att de europeiska utbildningssystemen anpassas till varandra. Vi anser att förändring måste föregås av en utredning så att största möjliga förankring nås kring dessa förändringar. Det är viktigt att representanter för lärarna finns med i ett sådant förankringsarbete.

I avvaktan på en sådan helhetsutredning om lärarutbildningen delar vi Riksrevisionens slutsatser och anser att det redan nu är angeläget att förtydliga centrala begrepp i lärarutbildningen för att förbättra lärarutbildningens likvärdighet mellan olika lärosäten för en ökad likvärdighet i lärarutbildningen, som ”fördjupning” och ”specialisering”. Begreppet ”tvärvetenskaplig studier” är också oklart och riskerar tränga ut kurser som är centrala för läraryrket.

Som Riksrevisionen påpekar måste huvudmän och rektorer ha förtroende för lärarutbildningen och se nyttan av att anställa personer med lärarutbildning. De måste kunna översätta en lärarexamen i termer av behörighetskrav, annars kan staten knappast heller hävda att skollagens behörighetsregler skall följas. Exempelvis är det viktigt att de kan identifiera mot vilka ämnen och skolår som en lärarexamen är inriktad mot.

2.6 Tydliggör lärosätenas ansvar för samverkan med skolhuvudmännen

Den nya utbildningen skulle borga för ett bättre samarbete mellan lärosäten, skolhuvudmännen och skolorna. Den verksamhetsförlagda delen av utbildningen skulle utgöra en central del. Dessutom skulle samarbetet stimulera en utveckling av skolan, tydliggöra skolornas och lärarnas kompetensbehov. I Riksrevisionens rapport konstateras att denna samverkan inte har fungerat som avsett.

Huvudmän och rektorer måste ha förtroende för lärarutbildningen och se nyttan av att anställa personer med lärarutbildning. För att åstadkomma ett sådant förtroende är det nödvändigt att få till stånd ett välfungerande samarbete mellan lärosäten, huvudmän och skolor. Vi menar att ansvaret för detta framför allt bör ligga på lärosätena som anordnar och är ansvariga för lärarutbildningen, eftersom samverkan redan idag är en av de tre huvuduppgifter som slås fast i Högskolelagen.

2.7 Lärarutbildningens dimensionering

Lärosätena tar enligt Riksrevisionen inte tillräcklig hänsyn till skolornas behov när de dimensionerar sin lärarutbildning. Orsaker till detta anges dels vara att resurstilldelningssystemet premierar studenternas efterfrågan men inte arbetsmarknadens behov, dels att lärosätena inte har tillräcklig kunskap om skolornas behov och efterfrågan. Riksrevisionen menar att vare sig regeringen eller Högskoleverket i tillräcklig utsträckning har agerat för att skapa en bättre samordning av lärosätenas dimensionering.

Vi menar att frågan om statens insatser för att tillse att det inte råder brist på utbildade, behöriga lärare inte är så enkel. Grundproblemet är snarare att läraryrkets status är låg och att för få studenter söker sig till lärarutbildningen. I fall där regeringen har lämnat detaljerade direktiv genom regleringsbrev till lärosätena om att öka antalet platser till matematik- och naturvetenskapliga lärarutbildningar – ämnen inom vilka det råder stor brist på behöriga lärare – har inte platserna kunnat fyllas. Det är helt enkelt ett för svagt intresse från studenternas sida. Vi anser att staten måste börja göra långsiktiga insatser för att avsevärt förbättra läraryrkets status genom att tillföra resurser och drivkrafter för löpande akademisk fortbildning, skapa karriär- och utvecklingsmöjligheter i ett statligt sanktionerat auktorisationssystem för lärare samt genom att göra insatser för att koppla samman lärarna med den skolnära forskningen och utvecklingen av skolans kunskapsbas.

2.8 Statens skolverk

Staten måste ha verktyg för att kontrollera att lagar och förordningar följs. På skolans område är kontroll en nödvändig del av en mål- och resultatstyrd organisation.

Nationella krav måste hävdas aktivt och staten måste kräva att åtgärder vidtas när kraven inte är uppfyllda. Staten måste kunna ingripa mot kommuner som allvarligt brister i sitt ansvarstagande.

Vi anser att Skolverkets utbildningsinspektion ges i uppdrag att utvärdera varje skolas kvalitet oftare än i dag, minst vart tredje år. Vid denna uppföljning anser vi att de aspekter som Riksrevisionen tar upp också bör vägas in. Detta gäller att Statens skolverk följer upp lärarkompetensen i skolan utifrån de krav som ställs i skollagen. Vidare bör Statens skolverk låta utveckla sin inspektion så att huvudmännens och skolornas efterlevnad av skollagens utbildningskrav för lärare kontrolleras samt att Statens skolverk låter utvärdera kompetenssituationen i skolan.

Stockholm den 6 mars 2006

Inger Davidson (kd)

Sten Tolgfors (m)

Ulf Nilsson (fp)

Sofia Larsen (c)

Peter Danielsson (m)

Ana Maria Narti (fp)

Torsten Lindström (kd)

Håkan Larsson (c)